

Молоді біженці та роль молодіжної роботи — фінська перспектива

Вероніка Гонкасало (Veronika Honkasalo)

Вступ

У

2015 році європейські країни зіткнулися зі значним збільшенням кількості шукачів притулку.

Зокрема, у Фінляндії кількість шукачів притулку у 2015 році значно зростає. Згідно з даними Міграційної служби Фінляндії, вік 83 % шукачів притулку, які прибули до країни з січня по вересень 2015 року, не перевищував 35 років. Отже, нещодавній потік гуманітарної міграції до Фінляндії варто розглядати як особливу політичну, адміністративну, соціальну чи особисту проблему, яка стосується насамперед молодшого покоління. Те саме стосується й глобальної міграції: країнами та континентами переміщуються, зокрема, діти, підлітки та молодь (див. також De Graeve 2015).

Дебати щодо відповідальності у зв'язку з глобальною міграцією у Фінляндії дуже рідко обмежуються засадами молодіжної політики, як-от справедливість і рівність поколінь або право молоді на житло, змістовну взаємодію та участь. Натомість громадська дискусія навколо нещодавньої хвилі міграції була скоріше обмежена страхом та контролем — щодо ресурсів фінської влади, перерозподілу послуг та коштів, а також визнання новоприбулих повноправними членами фінського суспільства. Схожа тенденція та протиріччя між гуманітарними й політичними аргументами щодо надання притулку, а також у зв'язку з дебатами з питань імміграції спостерігаються і в решті країн Європи. У цьому контексті неповнолітні без супроводу часто стають групою, від імені якої людям простіше мобілізуватися, ніж від імені інших шукачів притулку, групою, чия вразливість викликає почуття жалю.

Ця глава базується на результатах двох досліджень, проведених у Фінляндії у 2016 та 2017 роках. Перше дослідження проводила велика національна НУО (Фінська федерація поселення). Зокрема, воно зосереджувалося на тому, як молоді фахівці та інша молодь приймали молодих біженців, а особливо молодих шукачів притулку, у щоденній практиці молодіжної роботи (Bahmani and Honkasalo 2016). Під час 20 інтерв'ю, проведених із працівниками НУО у Фінляндії, ми запитували, які практики були розроблені у сфері молодіжної роботи задля сприяння багатокультурності, рівності та політиці рівних можливостей. Більшість респондентів повідомили, що з 2015 року у Фінляндії зростає суспільна напруга, що проявилось у тому, що їхня повсякденна робота стала більш складною та загрозовою через ворожість та відкритий расизм щодо мігрантів. Молодіжні працівники повідомили, що вони разом з молодими людьми аналізують висвітлення в ЗМІ та дослідження імміграції, щоб зруйнувати стереотипи та стигматизацію біженців і шукачів притулку серед молоді.

Друге дослідження охоплювало етнографічну польову роботу, що проводилася в центрі для молодих біженців без супроводу у 2016 році. У межах цього проекту проводилися опитування як молодих шукачів притулку, так і фахівців, які з ними працюють. У 2017 році дослідження було проведено повторно й опитано тих самих інформаторів, що й у 2016 році. Дослідницький проект зосереджувався, зокрема, на повсякденному житті та життєвих шляхах молодих шукачів притулку. За цим конкретним дослідженням стояв волонтерський дослідницький проект, реалізований Фінською молодіжною дослідницькою мережею у співпраці з Save the Children Finland та Консультативною радою у справах молоді. Наприкінці 2017 року дослідницька група з урахуванням

¹ Basarab T., Bello B.G. and Laine S. (2018) *Between insecurity and hope. Reflections on youth work with young refugees*, Council of Europe publishing

рекомендацій фахівців розробила політику у справах молоді без супроводу, яку Консультативна рада у справах молоді згодом представила Міністерству освіти та культури. У зв'язку з такою соціальною значущістю дослідницький проєкт було визначено як такий, що має високий пріоритет (Honkasalo et al. 2017).

Основна увага в цій главі приділяється неповнолітнім без супроводу. За оцінками, у 2015 році до Європейського Союзу прибули 95 000 неповнолітніх без супроводу, з яких 35 000 попросили притулку у Швеції, 14 000 у Німеччині та близько 3000 у Фінляндії. Багато хто з цих дітей та підлітків під час подорожі стикалися з нелюдським поведінням, а в ЗМІ повідомлялося про напади на центри для біженців у Європі (Kuusisto-Arponen 2016). Неповнолітні без супроводу перебувають у вразливому становищі через свій вік та статус біженців. Конвенція ООН про права дитини вказує, що особливий статус дітей має враховуватися під час надання притулку. Попри те, що політика Міграційної служби Фінляндії (MIGRI) полягає в тому, щоб пришвидшити оформлення посвідки на проживання для неповнолітніх (час оформлення в MIGRI 2016; розділ 5 Закону про прийом осіб, які шукають міжнародного захисту), на практиці це траплялося рідко. У главі розглядаються такі питання:

1. Значення міграційної політики та міграційного законодавства в контексті молодіжної роботи та молодіжної політики.
2. Транснаціональні зв'язки в контексті дозвілля молодих шукачів притулку, включно з контактами з рідними та друзями в країні походження.
3. Роль дозвілля в житті молодих шукачів притулку, включно з практиками, професійною допомогою, мережами друзів та активним відпочинком.

1. Значення міграційної політики та міграційного законодавства в контексті молодіжної роботи та молодіжної політики

Під час процесу оформлення посвідки на проживання² неповнолітні без супроводу проживають у групових притулках для неповнолітніх або у спеціальних житлових блоках для неповнолітніх. Етап прийому координує міграційна служба, а групові притулки утримуються муніципалітетами, НУО і навіть приватними компаніями, орієнтованими на прибуток. Втім, згідно з нашим дослідженням, найскладнішою обставиною в житті молодих шукачів притулку без супроводу у Фінляндії є те, що жоден офіційний орган не несе за них відповідальності. Натомість, відповідальність розподілена між різними офіційними установами (див., наприклад, Honkasalo 2017). Ця відсутність координації та відповідальності часто робить життя молодих шукачів притулку непередбачуваним і хаотичним. Наприклад, у нашій польовій роботі ми зустріли юнака, якого перевели з одного центру прийому до іншого, поки він чекав на рішення про надання посвідки на проживання. Цей юнак заявив, що це переміщення стало для нього дуже травматичним, оскільки він був позбавлений друзів, школи, хобі та безпечного середовища. Під час інтерв'ю він сказав, що не побажав би такої долі жодному іншому неповнолітньому без супроводу. Крім того, проблематичним є те, що багатьох молодих осіб після отримання посвідки на проживання переміщують із центру прийому до іншої установи або реєструють у муніципалітеті в іншому кінці Фінляндії. Під час переїзду руйнується крихка мережа соціальних зв'язків, яку встигла побудувати молода людина. Ці зміни також можуть лякати й спричиняти тяжкий стрес.

У поточній політичній ситуації у Фінляндії чимало законів щодо імміграції, які безпосередньо стосуються молодих шукачів притулку, стали ще більш жорсткими. Одним із прикладів є закон про возз'єднання сім'ї. Через нові межі доходу, критерії сімейних зв'язків і той факт, що сам

² Процес очікування на надання притулку неповнолітнім без супроводу у Фінляндії нещодавно змінився: До комітету чи до відділку поліції подається заява про надання притулку, після чого поліція проводить допит щодо надання притулку. Якщо вік шукача притулку неможливо підтвердити документально, то його вік оцінює поліція або прикордонна служба. Цю оцінку та супутні процеси неодноразово критикували науковці та фахівці через її неточність та неетичність. Потім заява передається до Міграційної служби Фінляндії. Раніше посвідка на проживання зазвичай видавалася строком на чотири роки, але нещодавно Міграційна служба Фінляндії змінила свої процедури, і тепер першу посвідку на проживання переважно видають лише на один рік. Це, зокрема, стосується неповнолітніх, яким під час процесу виповнилося 18 років. Крім того, лунали критичні зауваження через надто довгий час очікування на первинні рішення (один-два роки) (Bjorklund 2015).

процес став ще складнішим, тепер молодій людині без супроводу майже неможливо вивезти своїх рідних до Фінляндії. Станом на дату ухвалення рішення про надання посвідки на проживання дитина має бути неповнолітньою (Bjorklund 2015). Однак багатьом молодим людям виповнюється 18 років протягом тривалого процесу очікування, який, за даними нашого дослідження, тривав близько 1,5 року. Отже, зростає покоління молодих шукачів притулку, за яких не відповідає фактично жодна офіційна інституція і які майже не отримують підтримки від сім'ї.

Крім того, процес оформлення посвідки на проживання триває дуже довго, попри те, що Міграційна служба Фінляндії заявляє, що для молоді без супроводу цей процес має бути швидшим, ніж для інших шукачів притулку. У нашій польовій роботі деякі молоді люди чекали посвідки на проживання майже два роки. Багато респондентів заявили, що це «чекання» був найбільш нестерпним з усього, що вони пережили після переїзду до Фінляндії. Це розчарувало респондентів. Більше того, фахівці, які працюють з молоддю, зазначили, що чекання навіть порушило щоденні ритми сну молодих людей, спричинивши безсоння. А отже, важливо знайти інструменти для аналізу життєвих обставин цих дітей та молоді, щоб поглибити наше розуміння їхнього становища. Це, своєю чергою, допоможе розробити передові практики та інструменти, що полегшать життя неповнолітніх без супроводу та допоможуть їм жити гідно.

У контексті дослідження, присвяченого погляду фінських НГО на те, як громадянське суспільство прийняло молодих шукачів притулку, здавалося, що нова ситуація обговорювалася на рівні суспільства, але не на рівні опіки, прав та правосуддя. Наприклад, молодіжні працівники Фінляндії вказували на посилення ксенофобських настроїв, особливо в містах, де були відкриті центри прийому (Bahmani and Honkasalo 2016). Деякі молодіжні працівники навіть стикалися з прямими погрозами та уникали розповсюдження інформації про те, де вони працюють. Утім, навіть серед молодіжних працівників ставлення до шукачів притулку не завжди було привітним. Наприклад, під час деяких інтерв'ю молодіжні працівники розмірковували, чи взагалі призначений їхній молодіжний клуб для молодих шукачів притулку, навіть якщо за законом комунальні послуги призначені для всіх жителів муніципалітетів.

Рекомендовані практики молодіжної роботи

- Сфера молодіжної роботи потребує більше інформації про глобальну міграцію та її наслідки. Також потрібно мати додаткову інформацію про те, як формується повсякденне життя молодих шукачів притулку та як зміни в законодавстві та міграційній політиці впливають на повсякденне життя молоді.
- Потрібно розглянути можливість позитивної дискримінації задля залучення більшої кількості шукачів притулку до активного відпочинку. Крім того, як серед молодіжних працівників, так і серед молоді потрібно обговорювати інформацію про основні права шукачів притулку.
- Багато респондентів заявили, що стереотипне висвітлення біженців у ЗМІ безпосередньо вплинуло на ставлення більшості молодих людей, які відвідують молодіжні клуби, а отже, багато молодіжних працівників хотіли б мати більше інструментів на основі критичного аналізу ЗМІ.
- Молодіжні працівники також потребують додаткової освіти щодо психологічного досвіду та наслідків процесу надання притулку для неповнолітніх без супроводу, особливо у випадках, коли возз'єднання сім'ї неможливе або коли молоді люди ризикують отримати відмову в наданні посвідки на проживання.

2. Транснаціональні зв'язки в контексті дозвілля молодих шукачів притулку, включно з контактами з рідними та друзями в країні походження

Багато молодих людей, яких ми опитали під час другого дослідження щодо неповнолітніх без супроводу, залишили батьківщину кілька років тому. Їхня подорож до Європи та Фінляндії часто відтінялася досвідом перебування в інших країнах.

Наприклад, багато вихідців з Афганістану місяцями жили в транзитних країнах, де виконували дрібні доручення та мешкали в родичів. Після прибуття до Фінляндії вони підтримували зв'язок із родичами переважно через телефонні дзвінки та соціальні мережі. Однак ці контакти та мережі часто були неміцними та мінливими. Дехто з молодих людей вирішив не контактувати з сім'єю через складне становище або через те, що такі контакти робили нестерпним їхнє повсякденне життя, бо нагадували про те, як далеко та в яких обставинах живуть їхні рідні. Інколи молоді люди не знали, де перебувають їхні родичі, а хтось хотів уникнути тиску з боку батьків (наприклад, очікування постійних новин, возз'єднання сім'ї та позитивного рішення щодо надання посвідки на проживання). Втім, багато молодіжних працівників, яких ми опитали під час попереднього дослідження, не знали про крихкість родинних зв'язків і транснаціональних зв'язків молодих шукачів притулку.

У контексті фінської молодіжної роботи життя молоді часто розглядається надто жорстко з погляду саме фінського суспільства; у ньому присутня певна сліпота не лише щодо транснаціональних зв'язків, але й щодо політичних та глобальних причин вимушеного переселення або втечі (див. також De Graeve 2015). Фінські молодіжні працівники також можуть не знати про травматичний досвід, якого зазнали молоді люди під час подорожі до Фінляндії (наприклад, вбивство рідних).

Рекомендовані практики молодіжної роботи

- Інструменти, спрямовані на транснаціональні мережі та зв'язки, мають розроблятися в контексті роботи з молоддю.
- Професійна ідентичність молодіжної роботи має оскаржуватися; молодіжні працівники часто занадто тісно зосереджуються на індивідуальному рівні і забувають про важливість зв'язків між поколіннями в житті молоді.
- Потрібно визнати роль молодіжної роботи у створенні безпечних ролей дорослих і захисту молодих біженців, члени сімей яких розкидані у всьому світі або контакти з якими було втрачено.

3. Роль дозвілля в житті молодих шукачів притулку

Молоді люди повідомляли, що найтяжче в повсякденному житті витримувати очікування на посвідку: це заважає зосередитися, спричиняє тривогу та заважає спати вночі. За словами респондентів, не лише саме очікування було тяжким, але й очікування будь-якої інформації про процес робило його ще більш нестерпним. Деякі дослідники з питань міграції відзначають, що «чекання» (наприклад, див. Nonwama 2014) як аналітичний інструмент потрібно використовувати, щоб отримати нове критичне уявлення про вплив його на повсякденне життя молодих шукачів притулку. Варто також звернути увагу на те, як західні держави приймають молодих людей, які тікають від бідності та конфліктів, і як міграційні закони та політика реагують на вік, стать та зв'язки між поколіннями (Sirriyeh 2013). Чекання також може мати значні наслідки для фізичного та психічного здоров'я й добробуту мігрантів, а також для їхнього включення в суспільство загалом (Kuusisto-Arponen 2016). Крім того, чекання обтяжує звичайну зосередженість на часі, невизначеність і нестабільність на тлі невідомого майбутнього (Onodera 2016).

Молоді неповнолітні без супроводу зазначили, що найкращим способом протистояти наслідкам чекання є активна участь у шкільних заходах і активний відпочинок. Навчання у школі створювало ритм, надавало сенсу повсякденному життю і допомагало налагодити контакт із фінською молоддю. Центр прийому, де ми проводили наше друге дослідження, активно зосереджувався на пошуку хобі для всіх молодих людей. Наприкінці 2015 року Міністерство освіти також надало

фінансову підтримку неурядовим організаціям, особливо тим, які займаються організацією дозвілля дітей та молодих біженців. Деякі з опитаних нами представників цих організацій розповіли, що були здивовані тим, скільки зусиль потребує організація дозвілля для молодих біженців. За словами інформаторів, особливу увагу потрібно було приділити, зокрема, орієнтуванню молоді на дозвілля та розвитку довірчих стосунків з іншими молодими людьми в їхньому оточенні. У багатьох випадках перешкоди для плідної участі були непомітними для дорослих фахівців, які належали до білої більшості. Багато молодих людей, яких ми опитали, розповідали, наприклад, як складно було знайти фінських друзів у школі та під час дозвілля.

Рекомендовані практики молодіжної роботи

- Змістовні мережі дозвілля, шкільного навчання та друзів формують повсякденне життя молодих біженців. Втім, ці контакти та практики не розвиваються самі собою; молоді люди потребують особливої підтримки та розуміння.
- Інструменти, які сприяють розвитку дружніх зв'язків із більшістю молодих людей, потрібно використовувати на початку процесу чекання в центрі прийому та в інших місцях у громаді.
- Право на базову освіту має бути реалізовано в усіх молодих біженців незалежно від віку (вік закінчення базової освіти у Фінляндії — 17 років).

Посилання

Bahmani A. and Honkasalo V. (2016), "Kulttuurisensitiivinen sukupuoli. Monikulttuurinen sukupuolisensitiivinen työ Settlementtöilöikeessä" (The cultural- sensitive gender.

Multicultural and gender-sensitive work in Finnish settlement work),

Settlementtöilöikeessä 44, Helsinki, available at <http://bit.ly/2O9fMpd>, accessed 2 October 2018.

Bjorklund K. (2015), *Unaccompanied refugee minors in Finland: challenges and good practices in a Nordic context*, Institution of Migration, Turku.

De Graeve K. (2015), "Classed landscapes of care and belonging: guardianships of unaccompanied minors", *Journal of Refugee Studies*, Vol. 30, No. 1, pp. 71-88.

Honkasalo V. (2017), "Participation requires safety, real listening, friendship networks and knowledge", in Honkasalo V., Maiche K., Onodera H., Peltola M. and Suurpaa L. (eds), *Young people in reception centres*, Finnish Youth Research Society Helsinki, 9-13.

Honkasalo V. et al. (eds) (2017), *Young people in reception centres*, Nuorisotutkimusseura, Helsinki, available at <http://bit.ly/2EUPOGL>.

Honwana A. (2014), "'Waithood': youth transitions and social change", in Foeken D., Dietz T., Haan L. and Johnson L. (eds), *Development and equity: an interdisciplinary* booksandjournals.brillonline.com/content/books/b9789004269729_004, accessed 2 October 2018.

Kuusisto-Arponen A.-K. (2016) "Encounters with unaccompanied refugee minors and the question of social support", in Honkasalo V., Maiche K., Onodera H., Peltola M. and Suurpaa L. (eds), *Young People in Reception Centres*, Finnish Youth Research Society, Helsinki, 34-38.

Onodera H. (2016), "On waithood and social change in Egypt", *Horn of Africa Journal*, available at <https://afrikansarvi.fi/issue11/117-artikkeli/293-on-waithood-and-social-change-in-egypt>.

Sirriyeh A. (2013), *Inhabiting borders, routes home: youth, gender, asylum*, Ashgate, London.